

**12 EYLÜL 1980
DARBESİ SÜRECİNDE**

**İnsanlığa Karşı İşlenmiş
Suç Olarak İşkence**

RAPOR

AV. H. HÜLYA DEVECİ

**BELLEK
MÜZESİ**

**20
24**

TARİHSEL ADALET İÇİN BELLEK MÜZESİ

Künye

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi

www.bellekmuzesi.org
en.bellekmuzesi.org

Yazar

Av. H. Hülya Deveci

Editörler

Aylin Tekiner
Eylem Delikanlı

İngilizce Redaksiyon

Eylem Delikanlı

Çeviri

DeepL

Çeviri Son Okuma

Ela Hochstrasser

Tasarım

Koray Doyran

Grafik Uygulama

Çağhan Kızıl

Bu araştırma Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenmiştir. Bu çalışmada yer alan görüşler Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşlerini temsil etmez.

İstanbul, 2024

**BELLEK
MÜZESİ**

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi Hukuk Danışmanları

Emel Ataktürk
Cevriye Aydın
Nebi Barlas
Kazım Bayraktar
Mehdi Bekdaş
Cemşit Bilek
İlhan Cihaner
İsmail Sami Çakmak
Ayşe Bingöl Demir
Ayhan Erdoğan
Latif Gerez
Fikret İlkiz
Mehmet Kayagil
Eren Keskin
Hüsnü Öndül
Senih Özay
Mustafa Özer
Erşen Sansal
Şenal Sarıhan
Halil Sevinç
Kamil Tekin Sürek
Sezgin Tanrıkulu
Hasan Ürel
Halis Yıldırım

İçindekiler

Giriş **s.01**

İşkence nedir? **s.03**

Türkiye yasalarında işkencenin tanımı

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi'nin işkence tanımı

Cezasızlık **s.05**

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi hukuk çalışmaları **s.08**

Bellek Müzesi Dava Dosyaları Koleksiyonu Tekil İşkence Davaları Analizi

Bellek Müzesi Dava Dosyaları Koleksiyonu Toplu Davaların Analizi

Türkiye'nin ilk İşkence Haritası

Veri Üretimi ve Analizi

Veri Görselleştirmesi

İşkence Yöntemleri

Tarihsel Adalet için Bellek Nesneleri Koleksiyonu **s.23**

Sonuç **s.31**

BELLEK
MÜZESİ

GİRİŞ

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi 12 Eylül 1980 Darbesi'ne dair Türkiye'nin ilk dijital müzesi ve insan hakları arşividir.

2022 yılında erişime açılan müze, 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde işlenmiş insanlığa karşı suçların kaydını tutuyor ve hak ihlallerini görünür kılıyor. 44 yıldır devam eden adalet mücadelesi ve geçmişle yüzleşme pratiklerine Sözlü Tarih, Dava Dosyaları, Bellek Nesneleri ve Adalet Arayışı koleksiyonlarıyla hem karşı bellek oluşturuyor hem de dijital bir bellek mekanı sunuyor. Bunu yaparken açık, demokratik ve kolektif bir platform olarak tarihi aşağıdan yukarı müşterekleştiriyor.

Bir insan hakları arşivi olarak Bellek Müzesi koleksiyonlarındaki belgeler bu dönemde hedef alınanların mücadelesine ve özellikle 1960 – 1991 arasındaki toplumsal ve hukuki süreçlere ışık tutuyor.

Müzede devrimci mücadelenin yükselişinden öğrenci hareketlerine ve sendikal örgütlenmeye, kadınların siyasi mücadelesinden anti-faşist direnişe kadar birçok tanıklığın yanında darbenin kolektif belleği, askeri rejim ve onun hukuk sistemi, insan hakları ihlalleri, adalet mücadelesi, uluslararası dayanışma, cezasızlık, yüzleşme ve hesap sorma pratiklerine dair bilgiler de yer alıyor.

12 Eylül 1980 Darbesi döneminde en yaygın ve sistematik olarak uygulanan ihlal türü işkence idi. Gözaltına alınan 650 bin kişi içerisinde 8.757 ismin; 478 mekanın, 45 işkence türünün ve bu ihlallerden sorumlu tutulan 500'den fazla ismin birincil kaynaklar yoluyla teyit edildiği Türkiye'nin ilk işkence haritası koleksiyonlara eklenen her yeni veri ışığında ve müzenin metodolojisi çerçevesinde sürekli güncelleniyor.

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi, Research Institute on Turkey'in (Türkiye Araştırmaları Enstitüsü) bünyesinde Kolektif Hafıza Çalışma Grubu'nun bir araştırması olarak hayata geçirildi. Çalışmayı destekleyen kurumlar, insan hakları örgütleri, hukukçular, hak savunucuları, tanıklar, akademisyenler ve yazarlar ortak bir amaç için bir araya geldiler: 12 Eylül 1980 Darbesi'ne dair verileri derlemek, darbenin bugüne dek süren etkilerini birincil doğrulama kaynaklarına dayalı bilgiler ve belgeler ışığında anlamak ve demokrasi mücadelesinin aktif bir bileşeni olmak.

Elinizdeki raporun dayanağını oluşturan işkence veritabanı Müze'nin ana kolonlarından biri olan İşkence Haritası'nın temelini oluşturmaktadır. 12 Eylül 1980 Darbesi'nin en sistematik olarak uygulanan insan hakları ihlali olan işkencenin görselleştirilmesi darbe sürecinde tüm topluma nüfus etmiş toplu şiddetin yaygınlığını göstermek için inşa edildi. Bu çalışmanın teorik alt yapısı Bellek Müzesi'nin danışmanları içinde yer alan, darbe döneminde ve sonrasında avukatlık yapmış olan hukukçularla yürütülen kolektif çalışmanın bir ürünü olarak ortaya çıktı. Bu ortak düşünme pratiğinin sonunda uygulanan metodoloji, işkence haritasının ve veritabanının güncellenmesi ve geliştirilmesiyle gün yüzüne çıkan yeni veriler ve sorular etrafında şekillenmeye devam ediyor.

12 Eylül 1980 Darbesi yüzleşme pratikleri ve hak mücadelesi örgütlenmesi anlamında bir imkansızlığa da işaret ediyor. Son 44 yılda devlet arşivlerinin açılmamış olması, tam resmi görmemizi sağlayacak verilerin erişilmez olması hak ihlalleri anlamında 12 Eylül askeri rejiminin Türkiye toplumuna uyguladığı toplu şiddeti eksiksiz anlatmamızı engelliyor. Bu zorluğu aşmamızın tek yolu ise kişisel ve kurumsal arşivlere, bu arşivlerdeki belgelere ulaşmamızla ve tanıkların anlatımlarını bir araya getirmemizle mümkün. Bellek Müzesi'nin danışmanları, özellikle hukukçuların kendi dosya arşivlerini paylaşmaları sayesinde elinizdeki raporun belkemiğini oluşturan verileri derledik. Bu çabanın kolektif olarak devam ettirilmesi yakıcı bir zorunluluk ve hak mücadelesi pratiği olarak önümüzde duruyor.

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi'nin bu ilk raporunu bu pratiğin bir adımı olarak ilginize sunuyoruz.

BELLEK
MÜZESİ

Geçmiş bugündür...

İŞKENCE TANIMI

09.12.1975 tarihli Birleşmiş Milletler “İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Maruz Bırakılmaya Karşı Tüm Kişilerin Korunması Bildirisi” ne göre işkence; bir kişi üzerinde kasıtlı biçimde uygulanan ve o kişiden ya da üçüncü bir kişiden bilgi edinmek yahut itiraf elde etmek; o kişinin gerçekleştirdiği yahut gerçekleştirdiğinden kuşku duyulan eylemden ötürü onu cezalandırmak; ya da o kişiyi ya da başka kişileri korkutmak için bir kamu görevlisi tarafından bizzat yahut teşviki suretiyle yapılan ve gerek fiziksel gerekse manevi ağır acı ve ıstırap veren herhangi bir eylem olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'nin ilk Anayasasından sonuncusuna tüm Anayasalarda işkence yasağı düzenlemesine yer verilmiştir. Anayasalarda yer verilen yasak ve ilkeler doğrultusunda da bu suçun işlenmesi ve/veya hukuka aykırı emrin yerine getirilmesi durumlarında cezai müeyyideler ve sorumluluk koşulları ise 765 sayılı ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunlarında düzenlenmiştir.

Şu an yürürlükte olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 94. Maddesi;

“(1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (Ek cümle:12/5/2022-7406/4 md.) Suçun kadına karşı işlenmesi hâlinde cezanın alt sınırı beş yıldan az olamaz. (2) Suçun; a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı, b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla, işlenmesi halinde, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (3) Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (4) Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır. (5) Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi halinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz. (6) (Ek: 11/4/2013-6459/9 md.) **Bu suçtan dolayı zamanaşımı işlemez**” şeklindedir.

Ayrıca Türkiye tarafından 1954'te onaylanmış olan ve iç mevzuatımızın bir parçasını oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, işkence ve insanlık dışı muamele yasağının da içinde yer aldığı temel hak ve özgürlükleri belirlemiştir. Bu tarihten sonra Türkiye’de (bu tarihten önceki düzenlemelerin ne olduğu konusunu ayrıksı tutarak) düzenlenen tüm Anayasa ve Kanunlarda bu eylemler açıkça yasaklanmış ve cezai yaptırıma tabi tutulmuştur.

Savaş ve sıkıyönetim halinde dahi olursa bu suçu işlemek, suça yardım etmek, konusu suç teşkil eden fiillerin emrini vermek veya emri yerine getirmek her zaman yasaklanmış ve suç olarak tanımlanmış, hiçbir kanunda da istisnası düzenlenmemiştir.

Türkiye’de işkence elbette 12 Eylül 1980 Darbesi ile başlamadı ancak bu darbe ile sistematik ve yaygın hale getirildi. Darbeye kadar gelinen süreçte de (ve tabii ki darbe sonrasında günümüze kadar) “sıkıyönetim” uygulamaları da işkencenin olağanlaşmasında araç olarak kullanıldı. 1876 yılından beri çeşitli kereler ilan edilen “sıkıyönetim” uygulamaları ile ülke siyasetine, toplumsal yaşama, örgütlülüğe ve insan hak ve özgürlüklerine karşı getirilen kısıtlamalar ile hak ihlallerinin yaygınlaşması 1980 Darbesi ile devletin yönetim biçimi haline getirildi.

İşkence her ne kadar tek başına bir suç olarak kabul edilse de aynı zamanda uluslararası mevzuatta işkencenin siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi ise “insanlığa karşı suç” olarak tanımlanmıştır ve insanlığa karşı suçlarda zamanaşımının işlemeyeceği kabul edilmiştir. Ancak Türkiye’de “İnsanlığa Karşı Suç” kavramı ilk defa 12.10.2004 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 77. Maddesinde düzenlenmiştir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 77.maddesi;

BELLEK
MÜZESİ

- “(1) Aşağıdaki fiillerin, siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur:
- Kasten öldürme.
 - Kasten yaralama.
 - İşkence, eziyet veya köleleştirme.
 - Kişi hürriyetinden yoksun kılma.
 - Bilimsel deneylere tabi kılma.
 - Cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı.
 - Zorla hamile bırakma.
 - Zorla fuhşa sevk etme.
- (2) Birinci fıkranın (a) bendindeki fiilin işlenmesi halinde, fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına; diğer bentlerde tanımlanan fiillerin işlenmesi halinde ise, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Ancak, birinci fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.
- (3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.
- (4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez” şeklindedir.

Her ne kadar şu an yürürlükte bulunan Türk Ceza Kanunu’nda 2013 yılında yapılan değişiklikle 94. maddeye (İşkence suçu) eklenen 6. Fıkra ile 2004 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu’nun 77. Maddesinde (İnsanlığa karşı suç) bu suçlar için “zamanaşımının işlemeyeceği” belirtilmişse de her kanun yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenen suçlar için uygulanır. Dolayısı ile 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde işlenen işkence suçları, o dönemde yürürlükte olan kanunda zamanaşımının işlemeyeceği yer almadığı için bu suçlardan açılmış soruşturma ve kovuşturma dosyaları zamanaşımı sebebi ile kapatılmakta ve failer cezasız kalmaktadır.

CEZASIZLIK

DARBE SÜRECİNDE YAPILAN İŞKENCELERİN YAYGINLIĞINDA CEZASIZLIK FAKTÖRÜ

Darbe sürecinde ve devamında insanlığa karşı işlenen suçlara dair faillerin yararlandığı “zamanaşımı”, en önemli cezasızlık zırhı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak cezasızlığı ortaya çıkaran sadece “zaman aşımı” yani bir suç için ön görülen soruşturma ya da yargılamanın belli sürelerde yapılması gerektiği, aksi takdirde dosyaların düşeceği zorunluluğu değildir. Cezasızlık faillerin suçlanmalarının, yakalanmalarının, yargılanmalarının, suçlu bulunmaları halinde uygun bir cezaya çarptırılmalarının ve ihlal mağdurlarının zararlarının tazmin edilmesinin hukuken ya da fiilen mümkün olmaması şeklinde tanımlanır. Ve böylelikle cezasızlık bir bütün olarak devletin tüm kurum ve yetkililerinin yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebebiyle faillerin hesap vermemesi sonucunu ortaya çıkarır.

İnsan hakları hukukuna dair düzenlemelerin çoğu devletlere bunu önlemek için birtakım yükümlülükler getirmektedir. Devletler, bireyin yaşam hakkını korumak, işkenceyi önleme ve işkenceyle mücadele yükümlülüğü gereği insan hakları ihlali suçunu işleyen faileri soruşturma, yargılama, cezalandırma, mağdurlara bu konuda etkili başvuru yolu, giderim ve hakikati bilme haklarını güvence altına alma ve de bu ihlallerin tekrarlanmasını önleyecek şekilde davranma yükümlülüğü altındadırlar.

Ancak 12 Eylül 1980 Darbesi ve devamı sürecinde hak ihlallerinin özellikle işkencenin sistematik ve yaygın bir şekilde uygulanmasında devlet tüm kurum ve kişilerle bu ihlallere karşı bir tavır sergilemediği gibi aksine bizzat bu durumu yaratmış ve sürdürmüştür. Devletin görevlileri eliyle askeri, siyasi, idari ve yargı ayağıyla birlikte işkencenin bu kadar yaygın bir şekilde yapılmasının/yapılabilmesinin en önemli ayağı ise “Cezasızlık” olgusudur. Elbette bu olgu, 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası başlayan bir devlet kültürü ve refleksi olmadığı gibi sadece Türkiye’ye özgü bir durum da değildir. Türkiye’de olduğu gibi her yerde failer ceza almayacaklarına ya da işledikleri suça uygun ceza almayacaklarına duydukları inanç/rahatlık ile suç işlemişlerdir.

Türkiye’de bu süreçte resmi kayıtlara göre 171 kişinin işkence sonucu öldüğü kabul edilmiş ancak bu dosyalarda da failer ya “fiil ile bağlantı kurulamadı” ya “usulü sebeplerle uzayan/uzatılan yargılamalar sonucu zamanaşımı” sebebiyle cezalandırılmamış, ya da failer suçla orantılı uygun cezalara çarptırılmamışlardır. Az sayıda faile verilen cezalar ise hepsi devlet görevlisi olan failer yakalanamadığı için uygulan(a)mamıştır.

Devletin tüm kurum ve kişileriyle örgütlü bir politika ve nesiller boyu sahip çıkılan bir cezasızlık kültürüyle failer sürekli korumaya alınmış, kurumlar, soruşturma makamları tarafından soruşturmanın ilerlemesi açısından kendilerinden istenilen bilgileri bu makamlara iletmemiş ya da faileri belirsiz hale getirecek manipüle edilmiş bilgiler iletmışlerdir. Susarak, çarpıtarak, gerektiğinde suçu işleyen-işlemeyen hep birlikte gerçeğe aykırı belgeler düzenleyerek ve gerçeğe aykırı tanıklık yaparak suçu ve özellikle de faileri ortaya çıkarmamak için kamu gücünü kullanarak ellerinden geleni yapmışlardır. Tüm çarpıtma ve delil karartma çabalarına rağmen haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılabilen az sayıda fail hakkında bağlı oldukları kurumlar tarafından disiplin soruşturmaları dahi açılmadığı gibi üstelik bu failer görevlerine devam ederek terfi ve taltiflerle ödüllendirilmişlerdir.

İşkence ile ölüm, yaralanma ve işkencenin yol açtığı arazlar nedeniyle yapılan şikâyet ve suç duyurularının birçoğu işleme dahi konulmamıştır. Binlerce insanın gözaltına alındığı ve yargılandığı dava dosyalarında ihlale uğrayanların mahkemelerde ayrıntılı olarak ve ısrarla anlattıkları işkence ve kötü muamelelere karşı mahkemeler kayıtsız kalmış, istisnalar dışında bu ihlalleri suç duyurusuna dahi konu etmemişlerdir. İstisna olarak suç duyurusuna konu edilenlerin neredeyse hemen hepsinin ise (kuvvetle muhtemel takipsizlikle sonuçlandırıldığı için) akıbeti bile belirlenememiştir.

Bizzat Sıkıyönetim Komutanlığı'na bağlı olarak kurulan ve işleyen Sıkıyönetim Mahkemelerinin zaten bağımsız ve tarafsız olamayacağı bir yana askeri ve (görevlendirilen) sivil hâkim ve savcılar da yargılama pratikleri ve kararlarıyla, belirlenen politikanın sürdürülmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Öyle ki savcılar işkence dosyalarına verdikleri mütalaalarda "polislin sanıkları sıkıştırmasının doğal olduğu", Hakimler ise verilen kararlarda işkence faili sanıklara verilecek cezalarda indirim yapabilmek adına, 'sanığın bu zor koşullarda bu görevi yapması nedeniyle bu suçu işlemesi' gibi dayanaklar belirtme rahatlığını dahi sergilemişlerdir.

Elbette her şeye rağmen hukuku ve insan haklarını önemseyen kimi hâkim ve savcıların davranış ve kararları, Bellek Müzesi'nde görüleceği üzere öylesi bir sürecin içinde onurlandırılmalarını hak eden bir gerçekliğe işaret etse de bu yargı mensuplarının tutumu süreci tersine çevirmeye etkili olacak bir düzeye maalesef çikamamıştır.

Gerek mahkemeler tarafından verilen zamanaşımı nedeniyle düşme kararları, gerekse savcılıklar tarafından verilen zamanaşımı nedeniyle takipsizlik kararları, yargılamaların ve/veya soruşturmaların uzamasından kaynaklanmakta idi. Yargılamanın ve/veya soruşturmanın uzamasının en önemli sebeplerinden biri ise sanık olmalarına rağmen kamu görevlilerinin görevlerine devam etmeleri nedeniyle doğal bir korumaya/kollanmaya sahip olmaları idi. Zira 1481 sayılı Kanun'un 3. Maddesi silah kullanan polis veya jandarma hakkında dava açıldığında bunların duruşmadan varestede tutulabileceğini ve yine bunlar hakkında açığa alma, işten el çektirme işlemi uygulanmayacağını belirtiyordu. Böylece mahkemeler tarafından sanıklara ya da suç konusuna dair ilgili emniyet ve jandarma birimlerinden istenen her bir evrak talebi aylarca ve hatta yıllarca yerine getirilmiyor, cevaplandırılmıyor, mahkemeler defalarca kez yineleme yazısı göndermek zorunda kalıyordu. Sanık olarak yargılanan kamu

görevlileri, görevlerinin başında kalmaya devam ettikleri sürece ve soruşturma/kovuşturma için gerekli her türlü bilgi, evrak talebi yargılanan sanıktan ve/veya bağlı olduğu birimden istendiği sürece etkili bir soruşturmada/yargılamadan bahsedilemeyeceği gibi yargılama sonucunda faillerin suçla orantılı bir ceza almalarının beklenemeyeceği de açıktı. Mahkemeler tarafından ifadeye gelmeyen sanık hakkında çıkarılması gereken yakalama kararı, kamu görevlileri için neredeyse hiçbir zaman çıkarılmıyor ve sanık kamu görevlileri aylarca ve hatta yıllarca mahkeme huzuruna getirilemiyorlar ve/veya gelmiyorlardı.

Böylece devlet, görevlilerinin eliyle tüm işleyiş ve uygulamalarıyla hem suçun işlenmesine dahil olup hem de etkili soruşturma yapmayarak failleri cezasızlık zırhıyla korumuş oluyordu. Darbe dönemi yasalarına uzun süre bilinçli olarak başvurulması nedeniyle olağan uygulama haline gelen şiddet tekelinin sınırsız kullanımı ve cezasızlık, bir gelenek olarak maalesef devam etmektedir. Yüzleşilmeyen, hesap sorulmayan, sorulması engellenen, ötelenen her darbe (ve suçları) tekrara meyillidir.

TARİHSEL ADALET İÇİN BELLEK MÜZESİ HUKUK ÇALIŞMALARI

TARİHSEL ADALET İÇİN BELLEK MÜZESİ'NDE KABUL EDİLEN “İŞKENCE” TANIMI

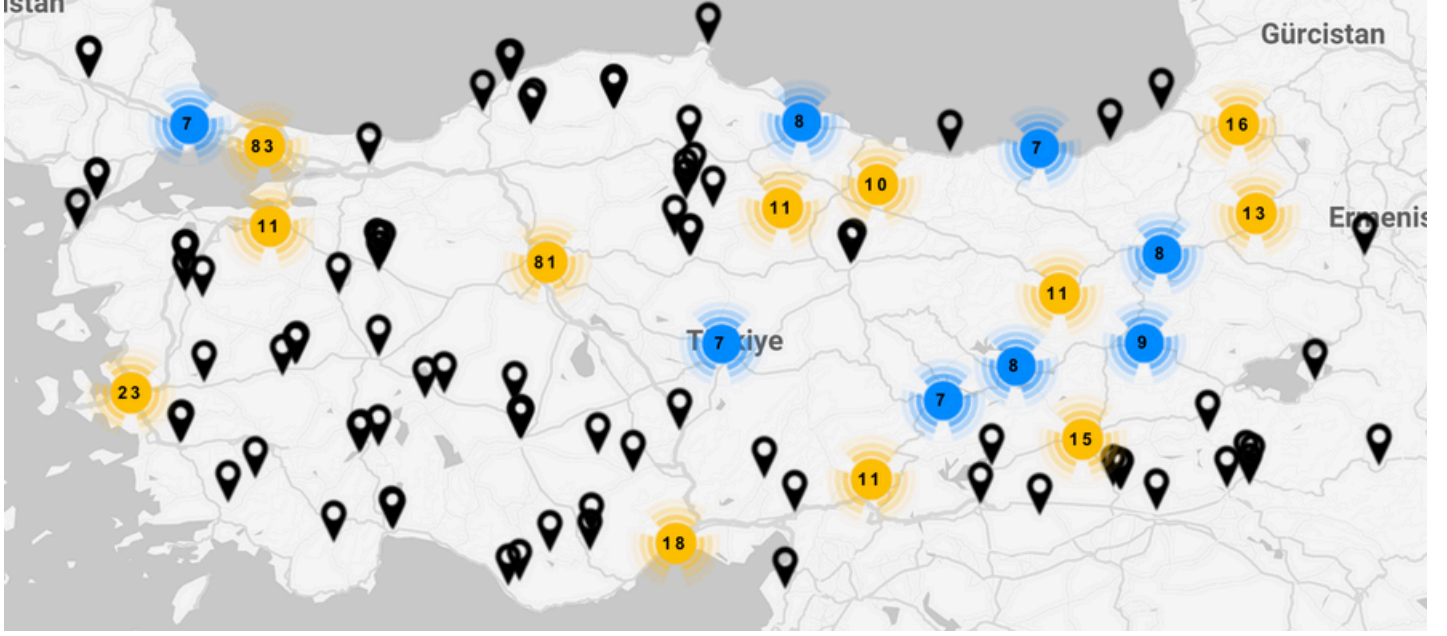
Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi çalışma perspektifinde; fiziksel ve manevi olarak acı ve ıstırap verici, insan onuruna saldırı teşkil eden her türlü eylemin yanı sıra siyasi/politik saiklerle, ayrımcılık sebebiyle veya cezalandırmak saikiyle yapılan her türlü eylem ve hareketsizlik (tıbben tedavi etmeme gibi) “işkence” olarak kabul edilmiştir.

İşkence, fiziksel bir saldırı olmasa bile maruz bırakılan ortam, koşullar vb. gibi durumlarda da fiziksel ve psikolojik etkiler bırakır. İşkencenin “fiziksel” ve “psikolojik” ayrımının yapay bir ayrım olduğu düşüncesinden hareketle tanımlamalarımızda bu şekilde bir ayrım yapılmamasını esas aldık.

Müze’de işkence olarak kabul ettiğimiz olgulardan biri de, kişiye uygulanan somut işkence olgularının dışında sadece ‘dört günlük süreyi aşan her gözaltı işleminin’ bile başlı başına bir ihlal ve de işkence olduğu (Sıkıyönetim koşullarında gözaltı işleminin, süresi ne olursa olsun başlı başına kişi hak ve özgürlüklerini kısıtladığı, gözaltı süresinin ne olması gerektiği ya da her gözaltı işleminin hukuka uygun olup olmadığı tartışmasını bir kenara bırakarak), her gözaltı işleminin fiziksel bir işkence olgusu/anlatımı barındırmasa dahi kişinin kötü koşullarda gözaltında tutulmasının bile başlı başına bir işkence olduğu esası kabul edilmiştir. Zira ihlaller işkence Haritasına bu kabul üzerinden işlenmiştir.

Haritanın oluşturulmasında 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde devlet tarafından neredeyse “olağan yaşam pratiği” haline getirilen “Ağır İnsan Hakları İhlallerinden” yola çıkılmış ve bu ihlallerden şimdilik beş ihlal türü Türkiye haritasına işlenmiştir. Bu ihlal türleri İşkence, Zorla Kaybetme, Hukuk dışı/Keyfi İnfaz, İdam ve Cinsel Şiddet suçlarıdır.

Tarihsel Adalet İçin Bellek Müzesi İşkence Haritası

<https://bellemuzesi.org/iskence-haritasi/>

12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde en çok uygulanan ihlal türü işkence idi. Bu ihlalin ne kadar yaygın ve sistematik şekilde işlendiğini gösterebilmek adına Bellek Müzesi koleksiyonlarıyla çalışan bir veri tabanı ile Türkiye'nin bu ilk işkence haritasını oluşturduk. Bu sayede işkencenin yalnızca büyük şehirlerde veya emniyet, askeriye binalarında değil ülkenin en ücra köşeleri de dahil olmak üzere özel ve kamusal alanlarda bile uygulandığını gördük. Bu haritada işkence mekanları, ihlale uğrayanlar, ihlal sorumluları ve uygulanan işkence yöntemleri arama motoru üzerinden aranabilir ve incelenebilir. Dava Dosyaları Koleksiyonu, Sözlü Tarih Koleksiyonu, Bellek Nesnelere Koleksiyonu ve Adalet Arayışı Koleksiyonu'na işlenmiş herhangi bir isim, mekân ve ihlal türü bu veri tabanında birleşerek filtreler yoluyla istatistik çıkarabilmemizi sağlıyor. Veri tabanı zenginleştikçe harita üzerindeki bu bilgiler de genişleyecek ve bu sayede Türkiye'nin 1980 Darbesi sürecine dair işkence resmi daha da netleşecek.

Harita'da ihlal suçundan sorumlu olanlar "Askeri sorumlular", "Siyasi sorumlular (İdari/politik)", "Emniyet birimleri görevlileri/MİT görevlileri" ve "Sivil İştirakçiler olarak dört kategoride tanımlanmıştır. Sorumlu olarak suçu asli fail sıfatı ile bizzat işleyenlerin yanı sıra azmettirme ve ferî fail sıfatlarıyla her türlü yardım ve kolaylaştırmayı yapan, gerçeği değiştirmeye yönelik her türlü manipüle edici belge düzenleyen, ilgili kurumlara, mahkemelere cevap vermeyen, geç ya da yanıltıcı cevaplar veren emniyet ve jandarma görevlileri ve bunların dışında da aynı veya benzer fiillerde bulunan devletin başka kurumlarında görevli kamu görevlileri ile aynı şekilde gerçeğe aykırı rapor düzenleyen, uygun tedavileri yapmayan doktorlar, sağlık görevlileri ihlalden sorumlu olanlar olarak belirtilmiştir.

Sorumlu olarak belirttiğimiz gruptan şimdiye kadar pek tartışmaya açılmayan "Sivil İştirakçiler" olarak tanımladığımız grup ise bu ihlallerin ve etkisinin yaygınlaşmasında, günümüz bilincini, kültürünü ve mücadeleye refleksini belirlemede en önemli grubu oluşturmaktadır. Bunlar öğrencisini ihbar eden öğretmenler, komşusunu ihbar eden kişiler, öğrencisini ve öğretmenini fişleyen müdürler, akademisyenleri görevden alan, atılmasını sağlayan dekanlar/rektörler, her türlü ihlale ve işkenceye sessiz kalanlar ve onaylayanlar olarak çoğaltılabilir.

Dava Dosyaları Koleksiyonu'nda incelediğimiz soruşturma ve dava dosyalarında kamu görevlileri tarafından işlenen suçları ve ihlal edilen hakları ortaya çıkarma, cezasızlığı teşhir etme amacına yönelik bir okuma yöntemi belirledik. Bu belirleme eşliğinde de herkesin anlayabileceği ancak yoruma yer vermeyecek şekilde resmi belgelere bağlı kalarak her bir dava dosyası için dosya özeti çıkardık. Bu özetler Koleksiyon'da yer alan her bir dava dosyası bölümü içinde ziyaretçilerin incelemesine sunuldu.

Birincil kaynaklar olarak nitelendirdiğimiz kaynaklar resmi dava ve soruşturma dosyaları, Meclis Araştırma Komisyonu raporları, sözlü tarih anlatıları, alanında yetkin araştırmacı, gazeteci ve yazarların rapor ve kitapları, hak örgütlerinin raporlarıdır. Birincil kaynakların var olduğu durumlarda bir kaynak içerisinde yer alan veriler doğru kabul edilirken ikincil kaynaklarda yer alan verilerin işlenebilmesi iki ayrı ikincil kaynaktan olması koşuluna bağlandı.

Birincil Kaynaklar

1. Sözlü Tarih Görüşmeleri: İşkence veritabanının temel kaynaklarından biri gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih araştırmamızdır. Bu araştırma kapsamında başta ihlale maruz kalanlar ve yakınları olmak üzere avukatlar, hak savunucuları ve aktivistler ile görüşmeler yaptık. Her görüşmeciden görüşmenin ve alınan belgelerin ne kadarını, hangi yollarla ve kimlerle paylaşabileceğimiz konusunda yazılı bir şekilde onay ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında izin aldık. Müze içeriğinde paylaştığımız anlatılar ve bu anlatılardaki bilgiler görüşme yapılan kişinin paylaşmasına izin verdiği bilgilerdir. Ancak anlatı ve görüşme bilgileri paylaşılırken, izinli dahi olsa görüşme yaptığımız kişiye zarar verebilecek hiçbir bilgiyi paylaşmamaya çalıştık. Anlatıların Sözlü Tarih Koleksiyonuna eklenmesi bir dizi ön çalışmayla tamamlandıktan sonra gerçekleşiyor. Çalışmanın ilk aşaması olan deşifre işlemi yapılırken anlatıda yer alan ve işkence veritabanının verilerini oluşturan ihlale uğrayan, ihlalden sorumlu tutulan, ihlalin

gerçekleştirdiği mekan/lar, ihlal türleri ve sonuçları yanında ihlal tarihi de veritabanına işleniyor. Bu bilgilerin bir kısmı halihazırda veritabanında yer alıyorsa eksik bilgiler eklenerek verinin tamamlanması sağlanıyor.

2. Hukuki belgeler: Topladığımız bilgilerin diğer bir temel kaynağı ise hukuki belgelerden topladığımız bilgilerdir. Bu belgelere hak ihlalleri davalarıyla çok uzun zamandır meşgul olan hukukçuların ve dosya sahiplerinin destekleriyle ulaştık. Bilgileri oluştururken kullandığımız farklı kaynaklar arasında çelişkiler olduğunda hukuki verileri temel aldık. Bunun sebebi bu suçlarda cezasızlık uygulamasını kırarak yargılamalar yapılırsa dayanılacak olanın hukuk verisi olmasıdır. Hukuk verileri içinde yerel mahkemelerdeki dava dosyaları, soruşturma dosyaları, şikâyet dilekçelerinin yanı sıra tespit niteliğinde olan tutanaklar, yazışmalar ve raporlar da diğer hukuki verilerimizi oluşturuyor. Yine cezasızlıkla sonuçlanmış soruşturma ve dava dosyalarında mahkemeler tarafından dinlenmiş ama hükme esas alınmamış tanıklıkların, dinlenmemiş tanıkların, yakınların anlatım, dilekçe ve beyanlarını da olay örgüsünde doğru veri ve birincil kaynak olarak kabul ettik. Sözlü tarih anlatımları ile hukuk verileri arasında bir çelişki olduğu durumlarda hukuk verisine öncelik verirken anlatıya dayalı bilgiyi de ayrıca belirttik.

Soruşturma dosyalarında şüpheli olarak belirtilenlerin isimlerini ve az sayıda açılan davalarda yargılananların isimlerini Müze'nin amaç ve politikası anlamında veritabanında açıkça belirterek bu kişilerin soruşturma veya dava sonunda ceza alıp almadıklarını da dosyalara (dosyaların elimizdeki olan belgelerine) bağlı kalarak olduğu gibi aktardık. Ancak kişi güvenliği anlamında bu kişilerin herkesin erişimine sunulan belgelerde yer alan adres, doğum tarihi ve doğum yeri gibi bilgilerinin üzerini kararttık.

Yine soruşturma ve dava dosyalarında yer alan hukuki belge ve tutanaklarda bulunan hâkim, savcı, doktor ve bilirkişi isimlerine yargılama süreçlerinin aleni olması nedeniyle açıkça yer verdik.

3. Hak Örgütleri Raporları/Belgeleri: Müze'yi oluştururken bu alanda bizden önce çalışmış pek çok örgüt, ama en çok da İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yayımlanmış olan raporlara ve çalışmalara dayandık. Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü, İşkenceyi Önleme Komitesi Raporları, işkenceyi önleme konusunda çalışmış olan insan hakları kuruluşlarının raporları da kaynaklarımız arasında yer aldı.

4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Raporları: Az sayıda da olsa Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde ve çoğunlukla TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu ve alt komisyonlar tarafından hazırlanmış onaylanmış ve onaylanmamış olan ilgili raporları da birincil kaynak olarak esas aldık.

5. 1980 Darbesi ve sonrasına dair alanında yetkin isimler tarafından yayımlanan gazetecilik, araştırma, tanıklık ve anı kitaplarını kapsayan literatür birincil kaynaklar olarak kategorize edildi.

İkincil Kaynaklar

1.Yazılı basında çıkan bilgiler: 1980 Darbesi'nin gerçekleştiği tarih ve sonrası dönemlerde farklı yazılı basın organlarında çıkan bilgileri arşiv taraması yoluyla derleyip karşılaştırarak ikincil kaynak olarak kullandık.

2.Online siteler ve haberlerde çıkan bilgiler: Bir diğer ikincil kaynağımız ise ağır insan hakları ihlallerine dair internet üzerinde farklı haber siteleri veya kaynak sitelerde bulunan bilgilerdir. Bu sitelerin içeriklerinin taranması, bilgilerinin karşılaştırılması ve doğrulanması halinde ise ikincil kaynak olarak kullandık.

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi'nin elinde bulunan ve şu ana kadar inceleyebildiğimiz dava dosyalarının neredeyse tamamında 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde ve sonrasında gözaltına alınan kişilerin gözaltında işkenceye dair beyanları, anlatıları, şikayetleri gerek savcılar gerekse mahkemeler tarafından geçirilmiş, neredeyse hiçbir şekilde soruşturma/kovuşturma konusu yapılmamıştır. On binlerce insanın işkence anlatımına rağmen çok sınırlı sayıda vaka ve sınırlı sayıda kamu görevlisi hakkında işkence yapmak suçundan soruşturma veya dava açılmıştır. Hakkında soruşturma veya dava açılan vakaların büyük bir oranını da sonucunda ölümün gerçekleştiği işkence vakaları oluşturmaktadır ki resmi makamlar tarafından sadece 171 insanın işkence ile öldüğü kabul edilmiştir.

Darbe sürecinde kolluk kuvvetleri tarafından uygulanan işkence sonucu ölüm ne yazık ki bu kadarla sınırlı değildir. Devletin o dönemde işkenceyi normalleştirme ve bunun sonucunda da iddiaları geçiştirme ve üzerini örtme siyasetinden kaynaklı gerçekte ne kadar insanın işkence sonucu ve/veya işkence nedeniyle öldüğüne dair gerçekleri hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Maddi gerçeğe tam olarak ulaşamayacak olsak da Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi'nde yapmaya çalıştığımız şey, darbe döneminde ve devamında işkencenin ne kadar yaygın ve sistematik bir şekilde uygulandığı gerçeğini gerek Dava Dosyaları gerek Sözlü Tarih Koleksiyonu gerekse Bellek Nesneleri ve Adalet Arayışı Koleksiyonu ile ortaya çıkarma çabasıdır.

Müze kapsamında incelediğimiz işkence iddialarına dayanan soruşturma ve dava dosyalarının ortak birçok özelliği bulunmaktadır. Örneğin işkence sonucu ölümün gerçekleştiği soruşturma ve dava dosyalarında mahkemeler ve savcılıklar tarafından suçun failleri aleyhine birçok tanık dinlenmiştir. Dinlenen tanıklar elbette ki yine "işkence sonucu ölen" kişi ile aynı zamanda gözaltında ya da cezaevinde olan ve yine kendileri de işkence gören kişilerdir. Bu kişilerin mahkemelerde yaptıkları tanıklıkları da zaten kendilerine yapılan işkence anlatımına dayanmaktadır. Ancak tanıkların anlatımlarına rağmen, incelediğimiz dosyaların hiçbirinde hiçbir savcı ya da mahkeme tarafından bu anlatımlara dayanarak herhangi bir işlem yapılmamış, suç duyurusunda bulunulması kararı verilmemiştir. Savcılar ve hakimler tarafından, tanığın sadece dava konusu kişi ve olayı anlattığı bölümleri hükme esas alınacak değerde görülmüş ya da görülmemiş, kamu görevlileri tarafından tanığa yapılan (anlatımında yer alan) işkence, görmezden gelinerek "dava/yargılama dışı" olarak algılanmış/kabul edilmiş ve hiçbir şekilde sorgulanmamıştır.

Yine bu davaların bir diğer ortak özelliği ise tanıkların anlatımlarının başkaca delillerle desteklenmediği sürece ve hatta çoğunda desteklense bile mahkemeler tarafından failin suçu işlediğine dair delil olarak değerlendirmeye alınmamış olmasıdır. Kaldı ki açılan davaların sadece bir kısmında kamu görevlileri hakkında cezalar verilmiş, davaların çoğunluğunda ise ya kamu görevlileri hakkında delil yetersizliğinden beraat kararları ya da yargılamaların uzun yıllara yayılması sebebiyle davalar hakkında zamanaşımından düşme kararları verilmiştir.

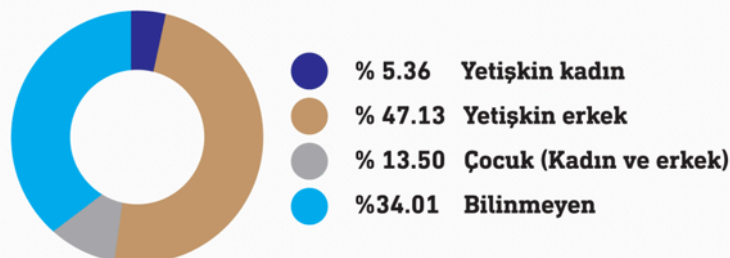
Elimizde bulunan “toplular dava dosyaları” adını verdiğimiz siyasi davalarda yargılananların neredeyse hepsi işkenceye maruz kalmış ve hemen hemen hepsi aynı zamanda çok uzun süreli gözaltında kalmışlardır. Bu dosyalarda iki gün ve/veya daha az süreli gözaltında kalan kişi sayısı neredeyse % 1'e tekabül etmektedir ve yine yargılamanın çeşitli aşamalarında da olsa tutuklu yargılananların sayısı da neredeyse %50'ye tekabül etmektedir. Gözaltı veya tutukluluk süresinin değil bir gün, her bir saat uzaması dahi kişinin daha fazla işkence görmesi demektir.

Gözaltı süreleri 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası ile fazlasıyla uzun bir süre olan 90 güne çıkarıldığı halde, “başka delillerin çıkması” sebep gösterilerek daha da uzatılıyordu ve böylece çok sayıda kişi 150 ila 300 güne varan sürelerle gözaltında tutulabiliyordu. Gözaltında ya da cezaevinde işkence sonucu veya işkence nedeniyle ölüm olaylarının hemen hepsinde kamu görevlilerinin yaptığı savunma istisnasız olarak kendilerinin hiçbir şekilde işkence yapmadığı, kişinin ya intihar etmeye ya da kaçmaya çalışırken yaralanıp öldüğü idi.

Bu çalışmayı yapmaya başladıktan sonra bir takım çarpıcı veriler oluşmaya başladı. Bunlardan en önemlisi ihlale uğrayanların arasında “çocuk” (18 yaşından küçük) oranının çok fazla olmasıydı.

Şimdiye kadar incelediğimiz dosyalar ve sözlü tarih anlatımlarından ihlale uğradığını tespit ettiğimiz ve Harita'ya işlediğimiz 8.757 kişi vardır. Bu 8.757 kişi arasında yaş ve cinsiyet oranlaması yaptığımızda %34,1 oranında “yaş grubu bilinmeyenler” olmasına rağmen ihlale uğrayan çocuk sayısı %13,4 idi. Bilinmeyenlerin orantısız olarak diğer gruplara dağıtılması durumunda bu oranın %20'ye çıktığı görülmüştür.

12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde ihlale uğrayanların yaklaşık %20'sinin çocuk olması ve o çocukların bugünün yetişkinleri olması, ihlallerin bugünü ne şekilde belirlediğinin tartışılması gereken bir başka maddi gerçek olarak karşımıza çıkmıştır. Koleksiyonlardan süzüp veri tabanımıza işlediğimiz veriler ilk kez bu yönde kapsamlı bir istatistiği de mümkün kılıyor. Bu veri tabanı 12 Eylül 1980 Darbesi'nin şiddetini birincil kaynaklar doğrultusunda gösteriyor.

Güncel verilere göre 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde ihlale uğradığı teyit edilen isimler içinde yaş ve cinsiyete göre dağılımlar

Müze içeriği ve bu içeriklerin sürekli artarak yeni verilerin işlendiği Harita, henüz 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra işlenen tüm hak ihlallerini kapsamıyor. Bu çalışma, yeni bilgi ve belgelerin eklenmesiyle belki de yıllarca tamamlanmaya açık bir müze çalışması olmaya devam edecek. Çünkü 12 Eylül'ün bütünlüklü resmi ancak darbelerle gerçek anlamda bir yüzleşme iradesi gündeme geldiği zaman ve Müze'nin koleksiyonlarındaki belge ve veriler tüm yönleri ile açığa çıkıp birbiriyle ilişkilendiğinde tamamlanabilecek.

Amacımız ve hayalimiz bir gün bu veritabanı sayesinde Müze'yi bu dönemde insan hakları ihlallerine maruz kalan tüm siyasal muhalifleri/kesimleri içeren bir noktaya ulaştırmak. Görünmez alana itilen ve inkâr edilen insan hakları ihlallerini görünür kılmak, tahribatı hissettirmeye aracı olmak için. Bir daha asla yaşanmasın diye.

Müze'nin koleksiyonları üzerinden ulaştığımız darbe sürecinde işlenen onlarca işkence yöntemini gerçeğin görünür kılınması açısından bir araya getirip kategorize etmeye çalıştık.

Buradan yola çıkarak İşkence Haritasında 12 Eylül 1980 Darbesi süreci ve devamında Türkiye'de yaygın ve sistematik şekilde uygulanan işkenceyi hem kişi hem "işkence mekânı" bazında irdeledik ve işkencenin 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde sadece cezaevleri, askeri kışlalar ve emniyet binalarında uygulanmadığını bu çalışmada birincil kaynaklar doğrultusunda ortaya koyduk.

12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde farklı nitelikte mekanlar işkence mekânı olarak kullanılmıştır. Bu mekanlar arasında akla ilk gelen cezaevleri, adliye binaları, Askeriye'ye ait binalar, emniyet ve jandarma binalarına ek olarak, Et Balık Kurumu, Öğretmenevi, yatılı okullar, spor salonları, hastaneler gibi devlet kurumları, park, bahçe ve köprü gibi kamusal alanlar, kırsal alanlar ve özel mülkler işkence mekânı olarak kullanılmıştır. İşkence veritabanında 478 adet işkence mekânı yer almaktadır.

Bu raporda, darbe sürecinde gerek gözaltı merkezlerinde ve cezaevlerinde gerekse diğer işkence mekânlarında uygulanan işkence yöntemlerini tanımlamaya ve kategorize etmeye çalıştık. Ancak elbette ki mutlak bir tanım yapmak iddiası ile ya da bu yöntemleri sınırlamak, sıralamak amacıyla böyle bir çalışmaya girmedik. Farklı belge ve anlatımlarda yer alan ve insanı dehşete düşürecek kadar çok sayıda olan işkence yöntemlerini mümkün olduğunca bir arada göstermek istedik. Sıralanan kategori ve yöntemlerden birinin diğerine ağırlığı olmadığı gibi bazı işkence yöntemlerinin birden çok kategoriye girdiğinin de altını çizmek isteriz.

Müze'nin arşivinde yer alan belge ve anlatımlarda belirtilen yöntemleri, işkencenin araştırılması ve dokümantasyonu açısından ilk uluslararası kılavuz olan ve Birleşmiş Milletler Belgesi olarak kabul edilen "İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkin Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu, İstanbul Protokolü" nden ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın İşkence Atlası (Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 52; İşkence Atlası) kitabından ve ebetteki koleksiyonlarımızdan süzdüğümüz bilgilerden yararlanarak kategoriler halinde belirtmeye çalıştık. Kategorilerin altında yer alan tanımların birçoğu ihlale uğrayanların anlatımlarından ve dava dosyalarından alınan bilgiler olup bir kısmı ise İnsan Hakları Derneği'nin yapmış olduğu suç duyurusu dilekçesinden ve 2012 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu Raporu'ndan alınmıştır.

İŞKENCE YÖNTEMLERİ

1. KABA DAYAK VE KÜNT TRAVMA: Künt travma, vücut kısmına darbe, yaralanma veya fiziksel saldırının neden olduğu travmadır. Cop, sopa, hortum vb. gibi her türlü aletle de uygulanır. Kuvvet travması olarak da adlandırılan künt travma, yüksek hız etkisinden de kaynaklanabilir. Ciltte sıyrılma, yırtılma, ezilme, iç organlarda parçalanma ve kanamaya, kemiklerde kırıklara yol açabilir. Her türlü tekme tokat, yumruk, itekleme, merdivenden yuvarlama, yüksekten atma, kalp üzerine düzenli aralıklarla şiddetle vurma, kamçı, cop, düşme, avukat ziyaret dayağı, mahkeme dayağı, özellikle yaralı ve kırık bölgelere vurma olarak tanımlanır.

- **Hoş Geldin Dayağı;** Kişi tutuklanıp cezaevine teslim edildikten hemen sonra cezaevindeki askerler ve/veya gardiyanlar tarafından yoğun bir şekilde dayağa maruz bırakılırdı.
- **Avukat Ziyaret Dayağı;** Avukat görüşmesine ve diğer görüşmelere gidip gelirken tutuklulara dayak atılırdı. Görüşlerde hiçbir şey konuşulmaması tembih edilir, tutuklular avukatlarıyla savunma konusunda görüş alışverişinde bulunamazlardı.
- **Mahkeme Dayağı;** Tutuklular mahkemeye götürülürken cenaze arabasına bindirilirdi, elleri arkadan kelepçeli olur ve cenaze arabasına binerken ve çıkarken gardiyanlar tarafından dövülürlerdi.

2. FALAKA: Sadece ayaklara değil ellere ve başka organlara da her türlü alet ile uygulanan arka arkaya defalarca uygulanan darbe. Bu işlemten sonra kişi çoğunlukla tuzlu su/tuz üzerinde zorla yürütülür ya da yaralarına asit vb. gibi yanıcı maddeler de döküldüğü olurdu.

3. ASKI: Askı birçok farklı yöntemle uygulanırdı;

- **Çarmıh ya da Düz Askı;** Kolları her iki yana açıp, kolların yatay olarak bir sıraya ya da direğe bağlanması,
- **Kasap Askısı;** Kişinin bir ya da iki elinden bağlanıp asılması,
- **Ters Kasap Askısı;** Kişinin ayaklarından asılıp, başın aşağıda kalması,
- **Filistin Askısı;** Kişinin ön kollarının arkada dirsekten 90 derece kırılarak birbirine bağlanması, daha sonra ön kolların bir direk ya da sıraya bağlanarak asılı halde bırakılması. Bir başka yöntem olarak da kişinin, kollarının arkaya getirilerek el bilekleri ya da dirseklerinden bağlanarak asılması.
- **Germe;** Kişinin bir bacağının merdiven kenarlığına bağlanması, diğer bacağı da açık bırakılarak koğuşun gözetleme deliğine bağlanıp kapının kapatılması ve kişinin bacaklarının koğuş kapısının eni kadar gerilip bir süre öyle bırakılması.
- **Ayaktan Asma;** Kişinin tek ayağından zincire bağlanıp bu zincirin yüksek bir yere asılarak kişinin bayılıncaya kadar askıda bırakılması.

4. POZİSYON İŞKENCESİ: Bu yöntem kişiyi bağlayarak veya kişiyi bükülmüş durumda tutarak, aşırı gererek veya doğal olmayan biçimlerde tutarak şiddetli ağrıya yol açan, tendonlar, sinirler ve kan damarlarında hasara yol açan pozisyonlardır. Bu yöntemler sık sık ağır kronik sakatlıklara yol açmalarına rağmen, nadiren haricen görülebilecek iz ya da radyolojik bulguya yol açarlar. Tüm bu işkenceler tendonlara, eklemlere ve kaslara yöneliktir. Çok çeşitli yöntemleri vardır. Papağan tüneği, muz tüneği veya klasik sandalye üstünde veya yerde "muz bağı", motosiklet, zorla ayakta tutma, tek ayak üstünde durmaya

zorlama, ayak ucunda durmaya zorlama, kolları ve elleri vücudun yukarısında bir pozisyonda tutarak duvara yaslanmış vaziyette uzun süre ayakta tutma, uzun süre zorla çömelmiş vaziyette tutma, insanları ufak hayvan kafeslerinde uzun süre hareketsiz tutma vb. gibi kişiyi bağlayarak veya kişiyi bükülmüş durumda tutarak, aşırı gererek veya doğal olmayan biçimlerde tutma şeklindedir. Tabutluk ya da kafes diye tabir edilen bir insanın hareket edemeyeceği kadar küçüklükte olan hücrelerde ya da dolapta saatlerce ya da günlerce tutma, uzun süre elleri ve/veya ayakları kelepçeli olarak tutma, aynı şekilde kalorifer veya başka yere zincirleme, kelepçeleme, kişileri uzun süre birbirlerine kelepçeleme olarak örneklendirilebilir.

- **Tekerlek İşkencesi;** Kişi, vücudun tekerleğin içine sığabileceği kısımları tekerlek lastiğinin içine sokularak uzun süre bekletilir. Bu yöntem çoğunlukla kişi bu halde iken kaba dayak ve diğer işkence yöntemleri olan tazyikli su tutma, elektrik verme gibi yöntemlerle birlikte uygulanır.
- **Papağan Tüneği;** Kişinin dizleri bükülerek yere çömeltilirken diz arkasına gelen bölgenin altından bir sıruk geçirilir, genellikle bu sırada eller ayak bileklerine bağlanır.

5. ELEKTRİK ŞOKU: Elektrik akımı vücudun herhangi bir yerine yerleştirilen elektrotlar aracılığı ile iletilir. En yaygın kullanılan bölgeler eller, ayaklar, el ve ayak parmakları, kulaklar, meme uçları, dudaklar ve genital bölgedir. İşkence faileri işkencenin etkisini arttırmak, elektrik akımının vücuda giriş noktalarını genişletmek ve saptanabilecek elektrik yanıklarını engellemek için sık sık vücudun üzerine su dökerler veya çeşitli jeller kullanırlar. Jel ya da su kullanımı, elektrik akımının etkisini artırır, elektrik akımının giriş noktasını genişletir, elektrik yanığını engeller.

6. DIŞ İŞKENCESİ: Dişi kırmak, çekmek, dişlere elektrik verilmesi.

7. BOĞMA: Boğulmaya ramak kalana kadar havasız bırakmak. Normal solunum, başa plastik torba geçirmek, ağız ve burnun kapatılması, boyuna çepeçevre saran bir bağla ya da başka bir şeyle baskı uygulamak, toz, çimento, biber gibi şeyleri zorla aspire ettirmek gibi yöntemlerle engellenir. Başın zorla idrar, dışkı, kusmuk veya diğer pisliklerle bulaşık suya daldırılması boğulmayla sonuçlanabilir veya işkence boğulmaya ramak kala sonlandırılabilir. Asma, ipe ya da başka bir alet ile boğma yapıldığı gibi boyna vurulan darbelerle hyoid kemik (dil kemiği) veya gırtlak kırırdağı kırılabilir. Dolaba ya da tabuta koyarak havasız bırakma da uygulanır.

8. GAZ BOMBASI ATMA: Cezaevinde cana kastetmek amacıyla tutuklu ya da hükümlülerin kaldığı koğuşlara görevliler tarafından gaz bombası atılması olarak tanımlanır.

9. TEHDİT: Kişinin kendi üzerine veya başkasına dair ifade vermesi için yakınlarına veya kendisine tecavüz tehdidi, başkasıyla ilişkiye sokma tehdidi de dâhil her türlü tehdit, ölümle tehdit, infaz denemesi (fiilin ağırlığı karşısında ayrı bir başlık olarak da yer verildi), işkence yapılacağı, tutuklanacağı tehditleridir.

10. YAKMA: Kişinin vücuduna sigara, ısıtılmış alet bastırma/batırma, kaynar sıvı ya da tahriş edici madde dökme ya da başka bir yanıcı bir madde ile vücudun çeşitli yerlerinin yakılması, ya da bu tür maddelerin yakılarak vücuda damlatılması, el ve ayak parmaklarının arasına kâğıt koyarak yakma şeklindedir.

11. FARMAKOLOJİK İŞKENCE: Toksik dozda verilen uyuşturucular, felç edici ilaçların kişiye verilmesi şeklindedir.

12. DENEYSEL İŞKENCE: Tutuklu, hükümlü ya da gözaltındaki kişilerin “davranış ve hareket kalıplarını incelemek ve sınıflandırmak” amacıyla veya başka deneysel amaçlarla bu kişilere birtakım ilaçların verilmesi, çeşitli araç ve yöntemlerle deneylerde kobay olarak kullanılmasıdır.

13. KİMYASAL MADDELERE MARUZ BIRAKMA: Özellikle yaralara ve beden boşluklarına tuz, biber, gazyağı vb. sürme, dökme, çeşitli ilaç vb. araç ve yöntemlerle işkence yapılması.

14. KESİCİ/DELİCİ ALETLE YARALAMA: Kesici alet yaralanmaları cildin silah, tüfek, bıçak, süngü, iğne, kasatura veya kırık cam, şiş gibi keskin aletlerle yaralanması, kesilmesi, tırnakların arasına/içine tel sokulması, ellerin- ayakların çivilenmesi, ellerin-ayakların ve diğer organların kesilmesi, çıkarılması, tırnakların çekilmesi, tükenmez kalem veya benzer bir eşya ile çıplak vücut üzerine deriyi yırtacak biçimde yazı yazma, pense ile vücudun çeşitli yerlerini sıkıştırarak çekme, el ve ayak tırnaklarını mengeneyle sıkıştırma, el ve ayak tırnaklarını pense ile çekme, yerde cam kırıkları üzerinde kişiyi sürüklenme şeklindedir.

15. CİNSEL ŞİDDET: Zorla çıplak bırakmakla başlar, sözlü cinsel tehdit ve tacizler, fiziki tacizler, yalancı tecavüz girişimleri, özellikle erkeklerde genital organlara elektrik uygulaması ve darbeler, yumurtalıkların sıkılması, tutukluların kültürel tabuları yıkacak biçimde aile bireyleriyle, arkadaşlarla veya tamamıyla yabancıların olduğu ortamlarda çıplak tutulması, tutukluların birbirini cinsel olarak taciz etmeye, tecavüze zorlanması, tutukluların çırılçıplak soyundurulup birbirlerine tecavüz etmelerinin istenilmesi gibi her türlü taciz ve cinsel saldırı, erkek tutukluları çırılçıplak soyarak kadınlar koğuşuna götürüp izlettirme, kadınlara ped verilmeyerek bunun yol açtığı durumların/sonuçların kadınların küçük düşürülmesi için kullanılması ve bu yolla taciz etme.

- **Çek Çek;** Kişi çırılçıplak soyundurulur ve erkeklik organına bir ip takılır, gardiyan ipin diğer ucunu alıp hızla koşar, tutuklu da zorunlu olarak gardiyanın peşinden koşar.
- **Kantar;** Kişiler havalandırmada çırılçıplak soyundurulup tek sıra halinde dizilirler, sıranın ön tarafında duran kişi sırtüstü yatırılır, ikinci kişi, yatan kişinin testis ve erkeklik organlarından tutarak yukarı kaldırır, kişinin kaç kilo geldiğini söylemesi istenir. Tüm tutuklular birbirini tartana kadar bu işlem devam eder.
- **Tecavüz;** Her ne kadar ayrı bir ihlal türü olarak tanımlanacak nitelikte olsa da Müze'nin içeriğinde ele aldığımız olaylarda tecavüz ve cinsel saldırı vakaları, işkence amacıyla ve yöntemi olarak da kullanıldığı için ihlal türü olarak işkence başlığı içinde de yer verildi. Cezaevinde görev yapan gardiyanlar ya da sorgu sırasında diğer görevliler tarafından cins ayrımı yapmaksızın kişilere tecavüz edilmesi sık uygulanan yöntemler arasındadır. Cezaevindeki gardiyanlar tarafından özellikle genç tutuklulara merdiven altlarında tecavüz edilmesi, Cop sokma, başka alet sokma, parmak sokma sayılabilir.
- **Cop sokma;** Gardiyanlar copu zeytinyağına batırır ve yağlı copu tutuklunun makatına zorla sokar, çıkardıktan sonra da cop bir başka tutukluya yalıtılır. Aynı saldırı yöntemi yağa batırılmadan da ya da benzer bir cisim/alet ile de yapılabilir.

16. ANÜS'TEN KOMPRESÖRLE HAVA BASMA: Kişinin anüsüne kompresörün hortumu ya da başlığı sokulur ve sonrasında da hava basıncı uygulanır (bu yolla kişinin dışkısının bile ağzından çıktığı anlatılmıştır).

17. DAVRANIŞSAL BASKI: Müphem durumlara ve/veya çelişkili mesajlara vb. maruz bırakma, tabuların ihlali, dinine, diline aykırı davranışlara zorlama, kendi dilinde konuşmayı yasaklama, başkalarına zarar vermeye zorlama, zorla marş söyletme/ezberletme, başkalarına işkence yapmaya veya diğer taciz yöntemlerine zorlama, başkalarına yapılan işkenceye veya zulme tanık olmaya zorlama, ölen arkadaşlarının bedenlerinin üzerine basmaya zorlama, bakmaya zorlama, başkalarına/yakınlarına yapılan işkenceyi dinletme, zorla kitap okutma/okuma, işkence yapılacağı, tutuklanacağı vb. tehdit ve söylemiyle zorla ifade imzalatma, açlık grevi sırasında yemeye zorlama, özendirme, açlık grevindeki kişinin direncini kırmak için yemek kokularının özellikle dağılmasını sağlamak, Yüksek sesle marş ve şarkı dinletmek, konuşma yasağı, gece nöbeti, gece baskını, sayım düzeni, keyfi saatlerde koğuş denetimi/uyandırma, arama bahnesiyle koğuşlardaki eşyaları dağıtma, sigara içirme, pislik yedirme, lağım suyunu içirme, hayvan/haşarat yedirme, Lokomotif, ranza altı, kusanların kusmuklarını bir başkasına yedirme, yere dökülen bir şeyi yalatarak temizletme şeklindedir.

- **Pislik Yedirme;** Cezaevlerinde ya da sorgu yerlerinde bulunan/oluşturulan lağım çukurlarından tutukluların avuç avuç pislik alıp yemeleri, ya da lağım suyunu içmeleri istenir.
- **Gece Baskını;** Nöbetçi subay ve gardiyanlar, gece geç saatlerde tutukluların koğuşuna girerek, uyku sırasında tutuklulara cop veya kalaslarla dayak atarlar.
- **Marş Söyletme/Ezberletme;** Bazı cezaevlerinde, kişilere 50'yi aşkın marş ezberlemek zorunluluğu dayatılır ve bu marşlar kişilere ses telleri tahriş olana kadar söylenir. Marşları ezberle (ye) meyenler ya da oku (ya) mayanlara diğer işkence yöntemleri uygulanır.
- **Sayım Alma;** Tutukluları günde en az beş kez ve düzensiz saatlerde "rahat-hazır" komutuyla yüksek sesle sayım vermeye zorlama şeklindedir.
- **Sigara İçirme;** Bu işkence çok çeşitli biçimlerle uygulanır ancak en çok uygulananları şunlardır; tutukluların eline beş adet sigara verilir, sigaraların tümü yakılarak devamlı tutuklunun ağzında tutulur. Gardiyanın "çek-bırak" komutuyla sigaralar bitinceye kadar içirilir, sigaralar filtreleri dahil tutuklulara yedirilir. Bu sırada koğuş pencereleri kapatılır, havasızlık ve dumanla boğulma ortamı yaratılır.
- **Sayım Düzeni;** Tutuklular günde en az beş kez sayılır, her sayımdan önce tutuklular sayım düzenine geçer, sayım talimi yaptırılır, yüksek sesle tekmiil verilir, rahat-hazır ol ile çöker kalkarlar.
- **Gece Nöbeti;** Geceleri her koğuşa mevcuda göre 2-7 kişiye kadar tutukluya sırayla nöbet tutturulur. Nöbet sırasında devriye gezen gardiyanlar, koğuşun mazgal deliğini açar, nöbetçi tutuklunun mazgaldan elini uzatmasını ister, tutuklunun ellerine defalarca cop veya kalasla vurulur.
- **Ranza Altı;** Gardiyanlar ellerinde kalaslarla koğuşa girip, "ranza altı ol" komutunu verince, koğuşta bulunan tutukluların hepsi ranzaların altına girmeye zorlanır.
- **Lokomotif;** Tutuklular havalandırmaya çıkarılır. İki kişi çırılçıplak soyundurulur, bunlardan birisi domalıp iki eliyle diz kapaklarını tutar, diğeri de arkadan bunu kucaklar, gardiyanın "uygun adım marş" demesiyle her iki tutuklu havalandırmada dolaşırlar, diğer tutuklular zorunlu olarak bunları izler.

- **Öl Deddiğimde;** Tutuklu havalandırmanın orta yerine çıkarılır, hazır ol durumuna geçirilir, gardiyanın “öl” komutuyla tutuklu kaskatı, eklemelerini kırmadan yere düşürülür. Bu işlem gardiyanın keyfine göre tekrarlanır.
- **Konuşma Yasağı;** Koşuş içindeki iki kişinin birbiriyle konuşması, tutuklunun gülmesi ve düşünür gibi görünmesi yasaktı. Bu yasak kapsamına alınan hareketleri yapanlara işkence yapılır.
- **Kitap Okuma;** Koşuşta bir tutuklunun eline kitap verilir, tutukluya avazı çıktığı kadar yüksek sesle tek tek sözcükler okutulurken, diğer tutuklular bu sözcükleri tekrarlar. Sabahtan akşama kadar yapılan bu işlem sırasında tutuklular ayakta durmak zorundadırlar.
- **Kervan;** Havalandırmada tutuklular tek sıra dizilir, her tutuklu önündeki tutuklunun sırtına bindirilir, bacakları altındaki tutuklunun boynundan aşağıya sarkıtılır ve kulaklarından tutması istenir. Gardiyanın komutuyla tutuklular yürümeye başlar ve bu işlem tutuklular ayakta duramayacak duruma gelene kadar sürer.
- **Zincir;** 20-25 metre uzunluğundaki zincirin uçları iki tutuklunun boynuna bağlanır, tutuklular sırt sırta verdirilerek ters yönde hızla koşmaları istenir.
- **Tepe;** Tutuklulardan 50-60 kişi havalandırmaya alınır, gardiyan “tepe ol” komutu verince tüm tutuklular üst üste bindikten sonra, bir tutuklu da üst üste yatan tutukluların üstüne çıkar, İstiklal Marşı’nın on kıtası okutulur.
- **Kule;** Havalandırmaya çıkan tutuklular altı kişilik daire oluştururlar. Bunların üzerine 3-4 kat olacak şekilde tutuklular çıkarıldıktan sonra gardiyanın “yıkıl” komutuyla kule oluşturan tutuklular kendini yere bırakır ve böylece tutukluların değişik yerlerinde kırılma, incinme ve çökme olur.
- **Hastane;** Hastanede de cezaevindeki kurallar geçerlidir. Hastanede hasta tuvalete götürülmez ve yatakta hazır ol vaziyette yatmaya zorlanır.
- **Atçılık;** Kişi zorla yere diz çöktürülür ve görevliler de sırtına binerek kişi elleri ve dizlerinin üzerinde bu vaziyette yürümeye zorlanır ve bu zorlama genelde kişi çırılçıplak soyularak yapılır.

18. KÖTÜ KOŞULLARA MARUZ BIRAKMA: Küçük ya da aşırı kalabalık hücrede tutma, tek kişilik hücre hapsi, karanlık hücrede tutma, sağlıksız koşullar, tuvalete gitme imkânının olmayışı, düzensiz, az verilen ve/veya pis yemek ve su, çok soğuk ya da çok sıcak ısıya maruz bırakma, mahremiyetin engellenmesi, karavanalara insan pisliği, böcek, fare gibi hayvan ölümlerinin atılması, görevliler tarafından karavanalara tükürülmesi, işenmesi şeklindedir.

19. YOKSUN BIRAKMA: Normal duyumsal uyaranlardan başı örterek, gözleri bağlayarak, yalıtılarak, hücredeki ışığın parlaklığı ile oynayarak ses, ışık, zaman duygumundan yoksun bırakma; fiziksel ihtiyaçlardan yoksun bırakma, havalandırmaya çıkarmama, havalandırmanın kapatılması, uyku, yemek, su, tuvalet, banyo, hareket, toplumsal temastan yoksun bırakma; kadınlara ped vermeme, çocuklar için bez vermeme, cezaevi içinde yalıtım, tecrit, dış dünya ile temasın kaybı, birbirleri ile iletişim kurmalarını, konuşmalarını, gülmelerini engellemek, kitap, gazete vb. vermemek, koşuşlardan toplamak, sürekli bir cezaevinden diğerine sevk edilme, çok sık koşuş değiştirme, telgraf, mektup vs. hakkının kullandırılmaması ya da gelenlerin kişiye verilmemesi.

20. TIBBİ İHMAL: Sağlık sorunlarını gidermeme, hastaneye/revire götürmeme, veremli hastalarla aynı kaptan yemek yemeye maruz bırakma, aynı battaniye altında yatırılma, aynı koşuşta barındırma, yanlış tedavi, bilerek tedavi etmeme,

gerçeğe aykırı rapor düzenleme, işkence izleri olduğu halde herhangi bir iz ve/veya bulguya rastlanmadığı yönünde gerçeğe aykırı rapor düzenleme, bit/pireye maruz bırakma, ilaç vermeme. Doktorların önerdiği tedavinin görevliler tarafından kasıtlı olarak uygulanmaması ya da yanlış uygulanması, ilaçların verilmemesi de bu yöntem arasında sayılabilir.

21. TEK TİP ELBİSE DAYATMASI; İşkence amacıyla tutukluları tek tip elbise giymeye zorlama. Tek tip elbiseleri giymeyenler mahkemelere götürülmezler, her defasında kaba dayak ve künt travmaya maruz bırakılırlar.

22. AŞAĞILAMA: Saç bıyık kesme, yolma, işeme, hakaret, küfretme, küçük düşürme olarak sayılabilir.

- **İşeme;** Havalandırmada bir tutuklunun yere yatması istenir, diğer tutuklulara yerde yatan tutuklunun yüzüne ve üzerine işemeleri istenir ya da görevlilerin kendileri tutuklunun üzerine işer.

23. HAYVAN SALDIRTMA: Kişinin köpek, kedi, fare ve akrep gibi hayvanlar tarafından saldırıya uğraması için koşulları hazırlama, bununla tehdit etme veya bu saldırıyı gerçekleştirme.

24. TAZYİKLİ SU TUTMA: Gözaltındaki kişi çırılçıplak soyundurularak genellikle kalın hortumla vücuda tazyikli su tutulur ya da soğuk su dökme şeklinde de yapılır. Bu işlemden sonra kişi vantilatör ya da pencere önünde bekletilir.

- **Banyo;** Tutuklular çırılçıplak soyundurulur ve tek sıra halinde banyoya götürülür. Banyoda sabun kullanılmaz, hortumla tazyikli su tutukluların üzerine fişkırtılır. Daha sonra tutuklular koridora çıkarılır “yat-sürün” komutuyla yerlerde süründürülerek koşuşlarına götürülür.

25. SAVUNMA HAKKINI ENGELLEME; Kişinin yargılandığı dosyanın duruşmasına götürülmeyerek ya da iddianamesi hazırlanmayarak durumun başlı başına bir işkence ve tehdit aracına dönüştürülmesi olarak tanımlanır. Tutukluların dilekçelerini mahkemeye göndermeme, savunma belgelerini yok etme, mahkeme önünde savunmasının kesilmesi, konuşturulmaması da savunma hakkını engellemedir.

26. AİLEYE BİLGİ VERMEME; Gözaltında ya da cezaevinde bulunanların akıbeti hakkında bu kişilerin ailelerine, yakınlarına salt işkence amacıyla bilgi verilmemesi.

27. GÖRÜŞ YAPTIRMAMA; Kişinin keyfi olarak aile ya da avukatı ile görüştürülmemesi

28. AİLE FERTLERİNİN SORGUYA ALINMASI; İfade vermeye zorlama amacıyla kişinin aile bireylerinin sorguya alınması ve veya onlara yapılan işkencelerin kişiye izletilmesi.

29. KUŞKULU İNTİHAR; Gözaltı merkezinde ya da cezaevinde ölen ve kişinin ölüm sebebi olarak devlet tarafından resmi kayıtlara “intihar” olarak geçirilen kişilerin hepsinin işkence nedeniyle ve sonucu ölüm olduğu ve bu ölümün görevliler

tarafından işkence suçunu örtbas etmek adına bu şekilde kaydedildiği tarafımızdan kabul edilse de; başkaca anlatım, dosya, belge ve/veya tanıklık olmadığı sürece, resmi açıklamalara göre kişinin ölüm sebebinin “intihar” olarak gösterildiği tüm ölümler bu tanıma girmektedir.

30. İNFAZ DENEMESİ: Hücrede ya da arazide silahla ya da başka bir yöntemle kişiyi öldürecekmiş denemesi yapma, buna uygun koşulları hazırlama.

- **Sehpa;** Tutuklu gece koğuştan alınıp, koğuş koridorunda gardiyan ve subaylar tarafından mizansen olarak oluşturulan bir mahkemede sorgulanır. Mahkeme tutukluyu idam cezasına çarptırır, ikinci katın merdiven kenarlığına bir ip geçirilip, ipin ucuna tutuklunun boyun kemiğini kırmayacak düzeyde kalın bezden bir ilmik takılır, tutuklunun boynu bir ilmiğe geçirilir ve temsili infaz gerçekleştirilir, tutuklu tam boğulacağı sırada ip açılır.

31. LAĞIMDA/LAĞIM SUYUNDA BEKLETME: Tecrit bölümünün alt katındaki bazı tuvaletlerin delikleri tıkanır. Hücrelerin pisliği ve lağım suları burada biriktirilir, diz boyu kadar oluşturulan pisliğin içine tutuklu atılır ve burada bekletilir.

32. BUZDA BEKLETME: Kişi özellikle çıplak bir şekilde buz kalıbının üzerinde yatırılarak bekletilir. Bazı durumlarda bu bekletme sırasında buza kurşun sıkılarak kurşunun geldiği buz üzerinden çıkan parçalar kişinin üzerine sıçrar ve ciddi yanık ve yaralar oluşur.

33. BETON ZEMİNDE YATIRMA/BEKLETME; Kişi çoğunlukla çıplak ve ıslak bir şekilde beton zemin üzerine yatırılarak uzun süre bu şekilde kalması sağlanır.

34. SULU ZEMİNDE/SU'DA BEKLETME: Islak ve sulu olan hücrede ya da odada uzun süre bekletme, bırakma.

35. BASMA: Kişi ıslak bir yatağa sırt üstü yatırılıp tüm yüzüne ıslak bir havlu veya bez bastırılarak üzerinden ağız ve burun deliklerine gelecek şekilde kişi nefessiz kalana kadar su tutulur ve devamında tuz atılır.

36. AJANLIK TEKLİFİ: Kişilere görevliler yararına çalışması, ajanlık yapması yönünde baskı ve işkence yapılır.

37. SAÇ ve BIYIK YOLMA: Bu yöntemle kişilerin saçlarının/bıyıklarının derisinin bile kalktığı olur ve kanamalı yaralanmaya yol açılır.

38. ZORLA SAÇ/SAKAL/BIYIK KESME; İsteğe aykırı olarak kişinin zorla saç, sakal ya da bıyığının kesilmesi

39. YASAL SÜREYİ AŞAN GÖZALTI: Kişi, yasal gözaltı süresi bitmesine rağmen salıverilmeyerek gözaltında tutulmaya devam edilir.

40. UZUN SÜRELİ GÖZALTI: Her ne kadar 12 Eylül 1980 Darbesi'nin yapıldığı süreçte yasal olarak gözaltı süresi 15 gün olsa da ve darbeden hemen sonra bu süreler 30, 45 ve 90 gün olarak değiştirilse de 4 günü aşan her gözaltı süresi tarafımızdan ihlal olarak değerlendirilmektedir.

41. CEZAEVİNDEN EMNİYETE SORGUYA GÖTÜRÜLME: Bir suçtan tutuklu olan cezaevindeki kişiyi, yasal bir dayanağı olmadığı halde başka bir suçtan ya da aynı suç kapsamında cezaevinden alarak tekrar sorgu merkezine götürme ve işkence yapılması. “Korsan gözaltı/sorgu” olarak da tanımlanır. Kişi tahliye edildikten sonra da aynı yöntem uygulanabilirdi.

42. NAKİL: Görevliler tarafından cezaevinde bulunan tutuklu ya da hükümlülerin, başka bir cezaevine ya da mahkemeye araçla götürülmelerinde bu kişilerin can güvenliklerini tehlikeye sokmak ve/veya eziyet amacıyla araç içinde oldukça kalabalık şekilde, aç, susuz ve havasız bırakılarak yolculuk yapmalarının sağlanması. Yine bir ya da birkaç sol görüşlü tutuklu ve/veya hükümlünün can güvenliklerini tehlikeye sokacak şekilde özellikle sağ görüşlülerin çoğunluk olduğu ring araçlar içinde yolculuk yapmak zorunda bırakılması.

43. EĞİTİM HAKKINI ENGELLEME; Cezaevinde bulunan ve eğitimi devam eden kişilerin işkence ve eziyet amacıyla görevliler tarafından sınavlarına özellikle götürülmemeleri, belgelerinin kaybedilmesi olarak tanımlanır.

44. ZAMAN VE MEKAN ALGISINI YOK ETME: Gözaltında bulunan kişinin gözlerinin bağlanarak; aynı yerde olduğu halde, verilen şaşırtıcı komut ve söylemlerle farklı bir yere götürüldüğünü, mekan değiştirdiğini düşünmesinin sağlanması, kişi yürütülürken eşik olmadığı halde ayağını kaldırmasının söylenmesi, düz bir zeminde yürünmesine rağmen merdiven olduğunun söylenerek kişinin boşluğa adım atmasının sağlanması, alçak tavanlı bir yerde olunmamasına rağmen yürürken başını eğmesinin istenmesi, yine şaşırtıcı ve yanıltıcı beyan ve söylemlerle kişide zaman algısının kaybolmasının sağlanması.

45. ZEHİRLEME; Görevliler tarafından yiyecek veya içeceklerin içine zehir konularak ya da zorla deterjan vb. içirilerek kişinin zehirlenmesi, midesinin zarar görmesinin sağlanması.

TARİHSEL ADALET İÇİN BELLEK MÜZESİ DAİMÎ KOLEKSİYONLARI

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi Dava Dosyaları Koleksiyonu

285 dijital dava dosyası
160 fiziki dava dosyası

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi Sözlü Tarih Koleksiyonu

60 adet ses kaydı
80 adet video kaydı

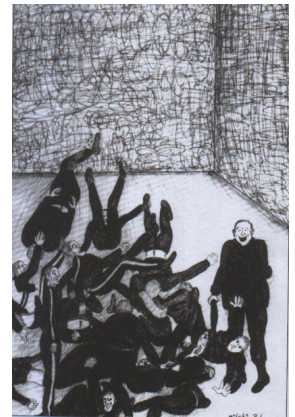
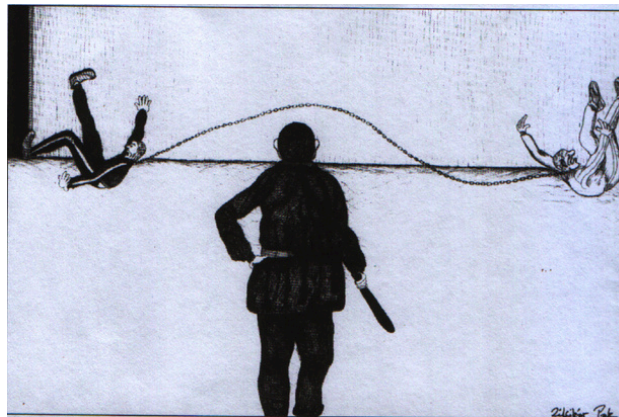
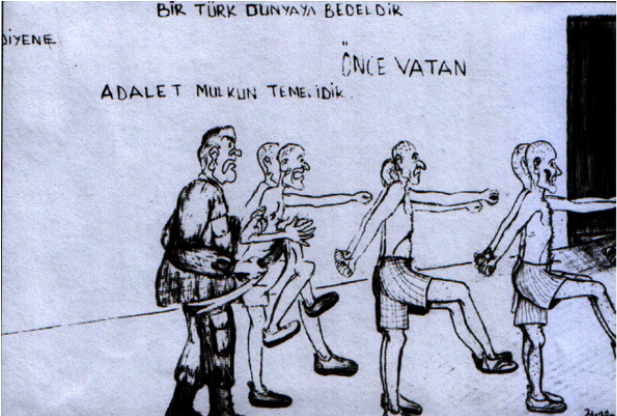
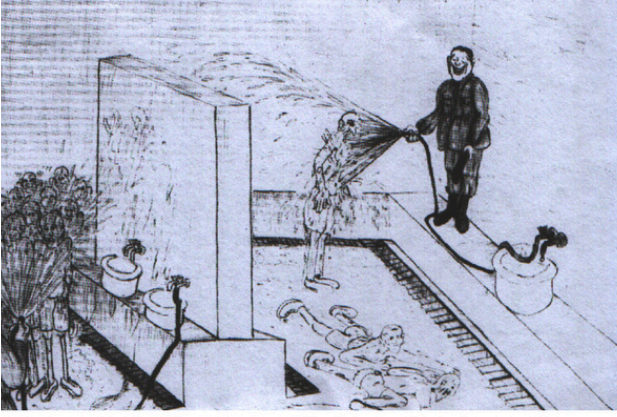
BELLEK
MÜZESİ

Tarihsel Adalet için Bellek Müzesi Bellek Nesneleri Koleksiyonu

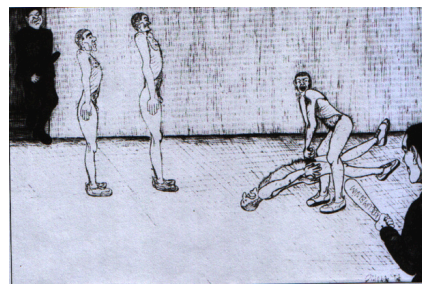
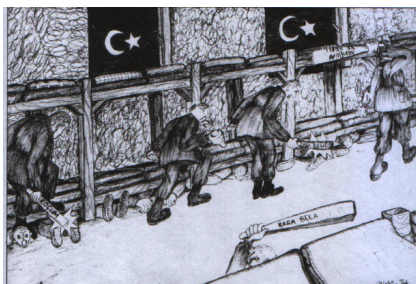
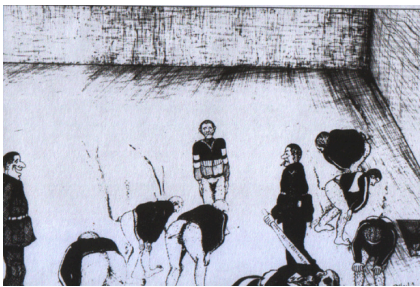
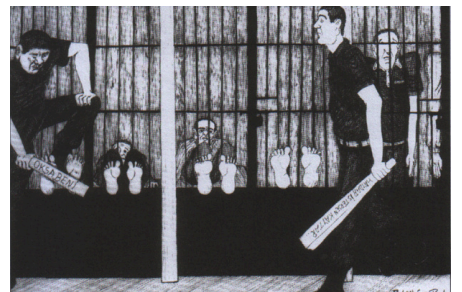
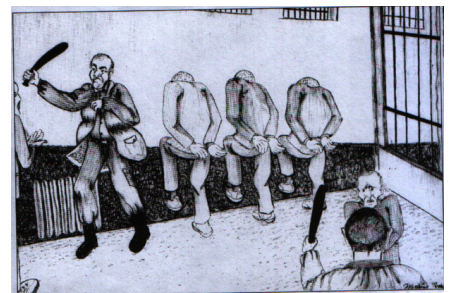
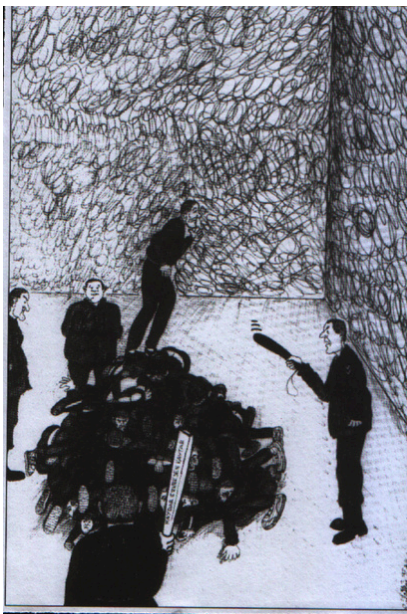
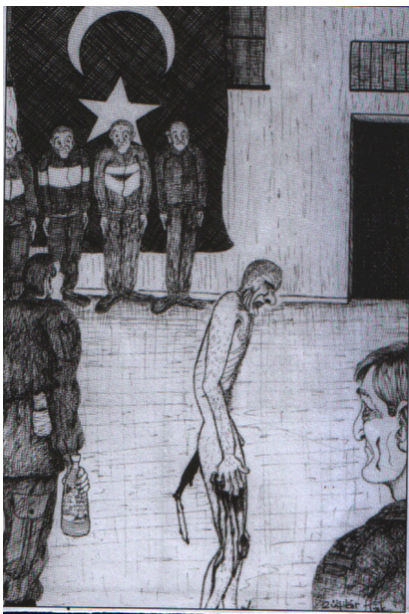
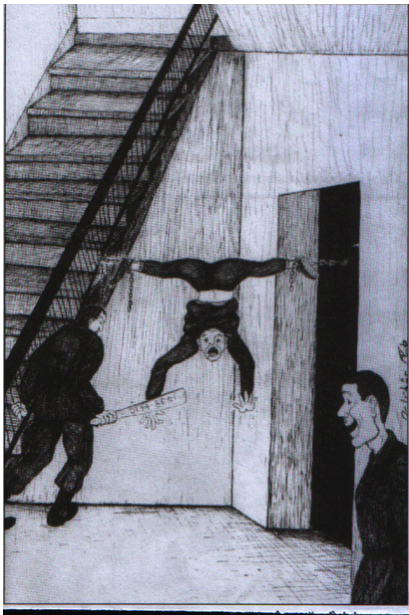
20 farklı bağışçıdan derlenen 50 binden fazla bellek nesnesi.

Tanıkların daimi koleksiyonlarındaki eserlerinde yer alan insan hakları ihlalleri

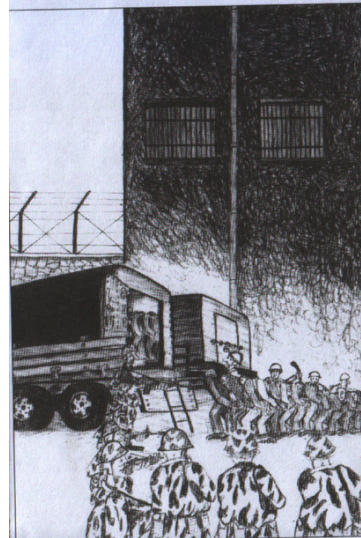
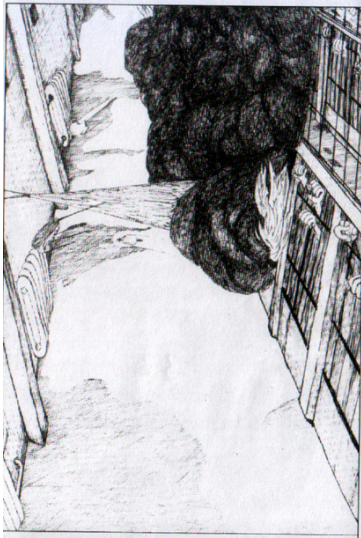
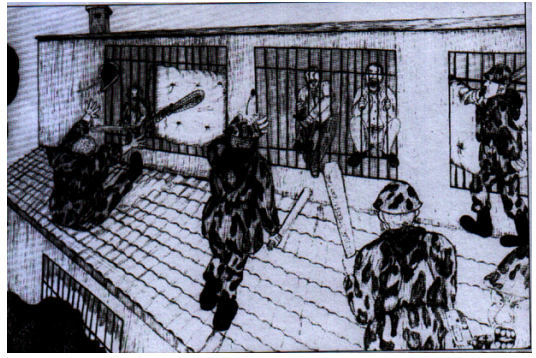
Zülfikar Tak Koleksiyonu

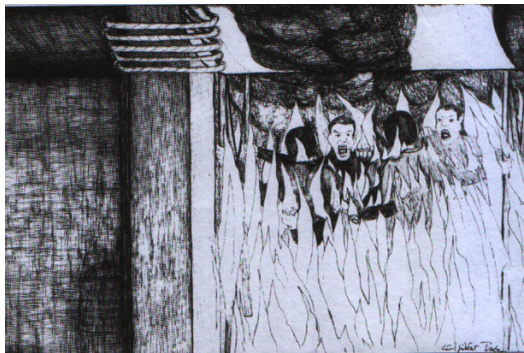
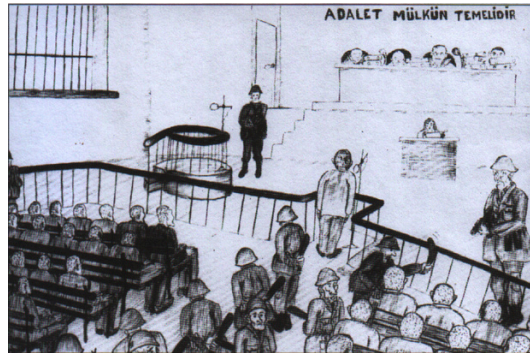
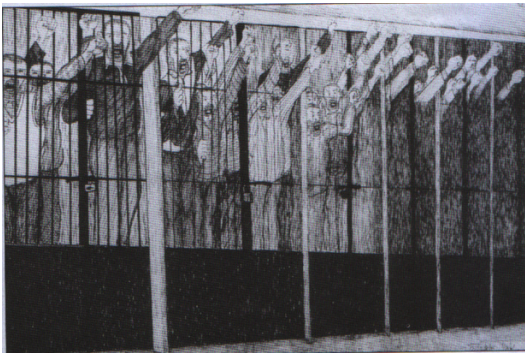
BELLEK
MÜZESİ

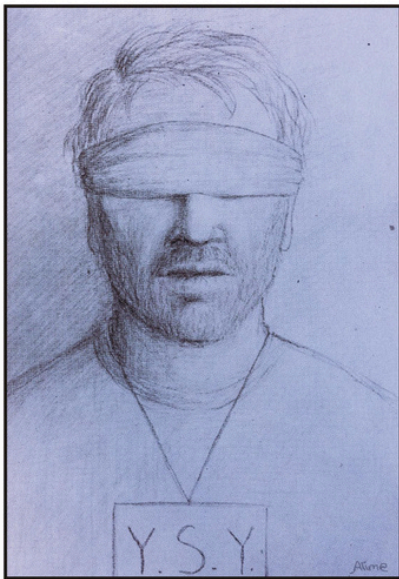
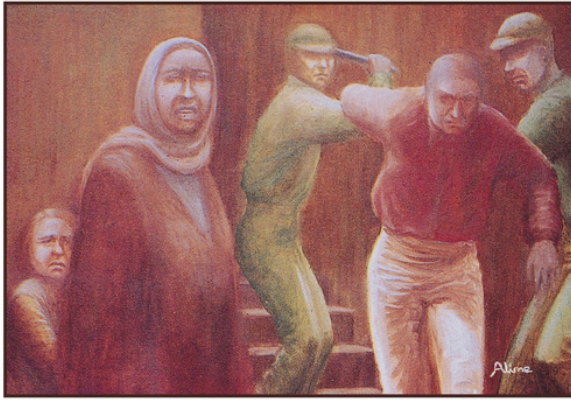
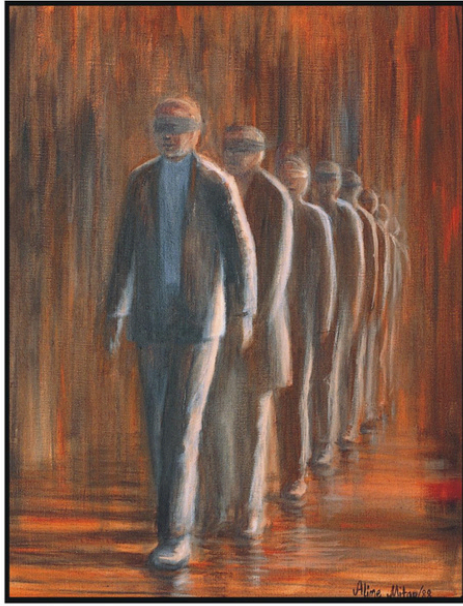
BELLEK
MÜZESİ

BELLEK
MÜZESİ

Alime Yalçın Mitap Koleksiyonu

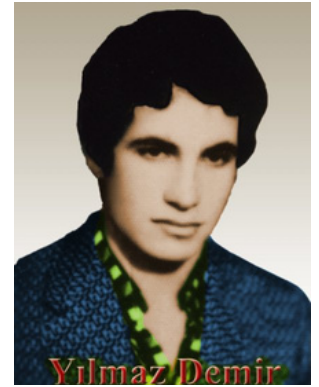
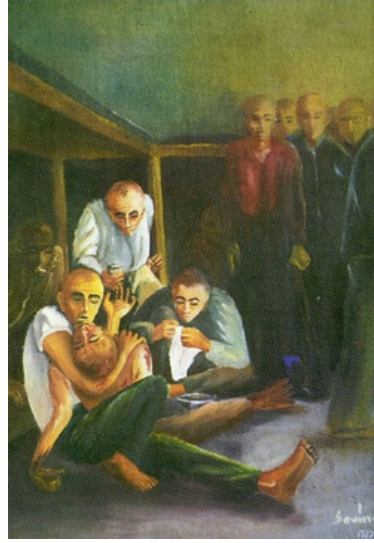
XIV. Yemek Su Yasak

67

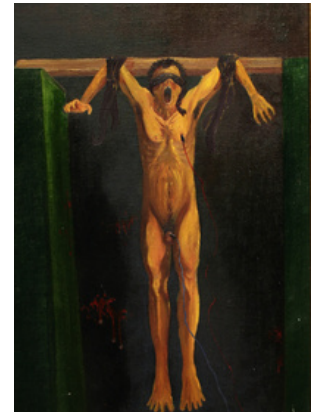

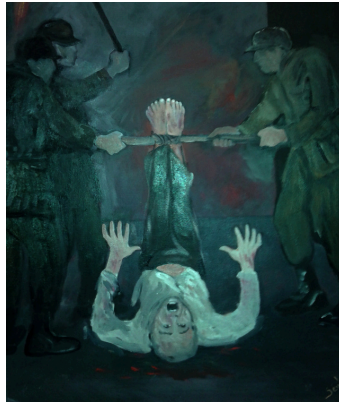
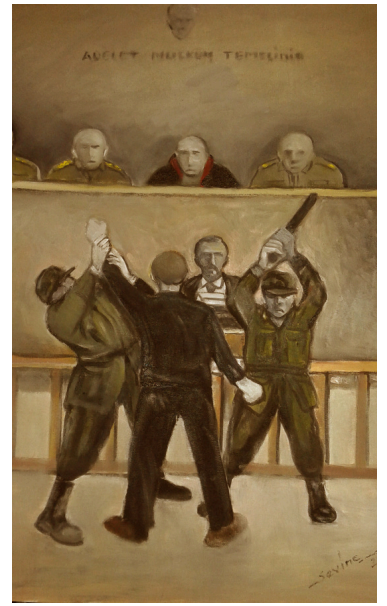
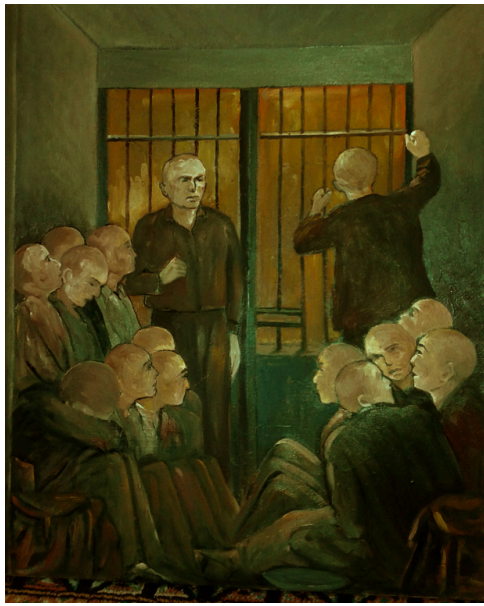
BELLEK
MÜZESİ

Arif Sevinç Koleksiyonu

BELLEK
MÜZESİ

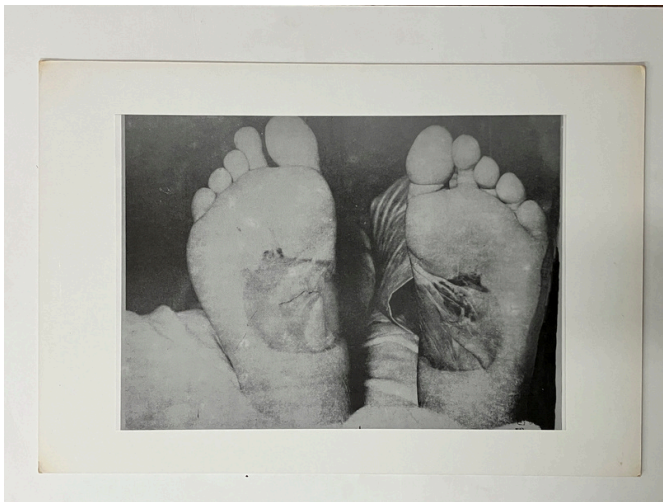
BELLEK
MÜZESİ

Ali Togan Koleksiyonu

BELLEK
MÜZESİ

Güngör Mimaroglu Koleksiyonu

SONUÇ

12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde insanların en yaygın ve sistematik şekilde maruz kaldığı insan hakkı ihlali işkencedir.

Bu süreçte gözaltına alınan hemen herkes işkenceye maruz kalmıştır.

Bu süreçte işkence mekânı olarak sadece devletin askeri ve emniyet binaları kullanılmamış devletin başkaca kurum ve müesseseleri ve özel mülkler de işkence mekanlarına dönüştürülmüştür.

Gözaltına alınanların yaklaşık beşte birini 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır.

Gerek gözaltı süresi boyunca gerekse yargılamalarda çocuklar yaşı büyüklerle aynı yasal işlemlere ve prosedüre tabi tutulmuşlar ve işkence görmüşlerdir.

Darbenin ve yaşananların üzerinden 44 yıl geçmesine rağmen işkence gören insanlar halen işkence anlatımlarından özellikle kaçınmaktadırlar.

İşkence suçunun yaygın, sistematik ve uzun bir süre işlenmesini mümkün kılan en önemli sebep, yargı sisteminin işkenceyi önlemede aktif bir rol oynamak yerine, bütünde çok küçük bir orana tekabül eden istisnalar hariç, hareketsizliğiyle ve cezasızlık politikasıyla buna olanak sağlamış olmasıdır.

Bu süreçte yaygın ve sistematik şekilde yapılan işkenceden dolayı devletin üst düzey yetkilisi olan hiçbir kişi henüz ceza almamıştır.

Bir kez daha eklemek isteriz ki gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatta insanlığa karşı suç olarak kabul edilen işkence suçlarında zamanaşımının işlemeyeceği kabul edilmiştir.

BELLEK
MÜZESİ

/BellekMuzesi